

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Τόμ. 3 (1998)

Η μουσική στο σχολείο

A. Χαράλαμπος (A. Charalampous)

doi: [10.12681/icw.18182](https://doi.org/10.12681/icw.18182)

Copyright © 2018, Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χαράλαμπος (A. Charalampous) A. (1998). Η μουσική στο σχολείο. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 3, 219–223. <https://doi.org/10.12681/icw.18182>

Η Μουσική στο σχολείο

Η αποτυχία μας να επικοινωνήσουμε με τους νέους σήμερα είναι ίσως το πιο σημαντικό μας πρόβλημα. Ιδιαίτερος για τη Μουσική, για να πείσουμε τα παιδιά για την Τέχνη των ήχων, θα πρέπει να βρούμε πρώτα πρώτα τον τρόπο επικοινωνίας μαζί τους.

Η επικοινωνία αυτή θα πρέπει να στηρίζεται σε μεθόδους που θα έχουν σε πρώτο πλάνο το παιδί και όχι την ύλη. Και οι μέθοδοι αυτές να ξεδιπλώνονται σαν ομπρέλα αγάπης μέσα σε ένα δημοκρατικό περιβάλλον όπου το παιδί δεν θα είναι απλά ένας αριθμός. Υπερτονίσαμε την ανάπτυξη του υλισμού και ξεχάσαμε τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων και ακόμη την αισθητική ομορφιά που υπάρχει πέρα από την καθημερινή πεζότητα, μακριά από το κυνήγι της ύλης. Παραγέμισε ο νους και η λογική αλλά η καρδιά έμεινε ακατοίκητη. Και άμα η καρδιά μένει αγράμματη οι διάφορες γνώσεις μετατρέπουν το κεφάλι σε αποθήκη υλικών.

Η Μουσική σαν μάθημα, από χρόνια τώρα, βρίσκεται στο ωρολόγιο πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων, σε όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου. Ποια όμως η συμβολή της στην προσπάθειά μας για ολοκλήρωση της προσωπικότη-

τας των παιδιών; Θέλω να παρομοιάσω το ωρολόγιο πρόγραμμα ενός σχολείου με μια συμφωνική ορχήστρα. Διάφορα όργανα με εντελώς διαφορετικό ηχόχρωμα το καθένα είναι μια ξεχωριστή παρουσία, ανεξάρτητη, που όταν ηχεί μόνο του μας δίνει το δικό του χρώμα. Όταν όμως όλα μαζί συνυπάρχουν, δίνουν αυτό που λέμε τέλεια αρμονία, τέλεια συμφωνία. Έναν τέλειο πίνακα ηχοχρωμάτων. Μέσα στην ιδιαιτερότητά τους, όταν συνηχούν, καταλαβαίνουμε ότι η αδυναμία αυτής της ιδιαιτερότητας είναι η μεγάλη δύναμη της συνυπαρξής τους για το τελικό αποτέλεσμα, δηλαδή το συμφωνικό έργο.

Στην περίπτωση του σχολείου, το ρόλο των οργάνων έχουν τα διάφορα μαθήματα του ωρολόγιου προγράμματος, τα οποία μέσα στην ιδιομορφία τους το καθένα, όταν λειτουργούν σωστά, το «συμφωνικό έργο» που παράγουν είναι τέλειο. Στην περίπτωση αυτή το συμφωνικό έργο είναι το ίδιο το παιδί. Ένα από τα όργανα της «συμφωνικής ορχήστρας», του ωρολόγιου προγράμματος, είναι η Μουσική. Για να προσφέρει θετικό έργο θα πρέπει να είναι τέλεια κουρδισμένο και ο εκτελεστής να ξέρει να το χειρίζεται.

Για να μπορέσουμε να έχουμε μια

σωστή, τεκμηριωμένη άποψη, η οποία θα μας βοηθήσει, αλλά πιο πολύ θα βοηθήσει τα παιδιά, θα πρέπει να σταθούμε με ειλικρίνεια μπροστά στα ερωτήματα:

- Ποια η σημασία του μαθήματος της Μουσικής στα σχολεία γενικά και ειδικά στο νηπιαγωγείο και το δημοτικό σχολείο;

- Έχει λόγους, και μάλιστα σοβαρούς, η ύπαρξη της Μουσικής στο γενικό πρόγραμμα μαθημάτων του σχολείου;

Επιμένω να παρομοιάζω το πρόγραμμα μαθημάτων του σχολείου με τη συμφωνική ορχήστρα. Αν σήμερα η αισθητική και γενικά τα επίπεδα του ανθρώπου στην Τέχνη οδήγησαν στην ολοκλήρωση της συμφωνικής ορχήστρας, με όλων των ειδών τα ηχοχρώματα, κοιτώντας προς τα πίσω, βαθιά μέσα στους αιώνες, βλέπουμε πως η αρχή βρίσκεται στις άναρθρες κραυγές, που με κάποια υποτυπώδη ρυθμικά κτυπήματα ολοκλήρωναν το σκηνικό και ταυτόχρονα τις ανάγκες του πρωτόγονου ανθρώπου για έκφραση και επικοινωνία. Σιγά σιγά στην εξέλιξη προστέθηκαν νέα όργανα που συνόδευαν μια φωνή πιο εύκαμπτη, πιο μελωδική. Το ένα με το άλλο άλλαζαν τις ανάγκες, τα επίπεδα, την αισθητική. Τα νέα δεδομένα ανεβάζουν τα επίπεδα. Τα πιο ψηλά επίπεδα έχουν μεγαλύτερες απαιτήσεις. Έτσι το ένα σπρώχνει το άλλο πιο ψηλά. Και τα δυο μαζί διαμορφώνουν κάθε φορά τη νέα αισθητική.

Στο επόμενο βήμα θεωρήθηκαν αναγκαία και τα δύο είδη, δηλαδή το ένα της μελωδίας και το άλλο του ρυθμού. Έτσι και τα δυο μαζί έδιναν πληρέστερα δυο καταστάσεις που έσμιγαν θαύματα, ρυθμός-μελωδία. Για χρόνια πολλά

μετά, ο άνθρωπος ανακάλυπτε διάφορα όργανα, ποικίλα, ρυθμού και μελωδίας. Έτσι το σύνολο όλο και μεγάλωνε σε ηχοχρώματα και γινόταν πληρέστερο.

Από τη μια, η εφεύρεση νέων οργάνων και από την άλλη η πρόοδος της τεχνικής των εκτελεστών δημιουργούσαν νέες καταστάσεις, νέα δεδομένα. Άλλαζε όμως και η αισθητική των ανθρώπων. Έτσι, σιγά σιγά, μέσα από το μεγάλο αριθμό οργάνων που είχε ο άνθρωπος εφεύρει, μετά από προβληματισμό, πείραμα και παρατήρηση, διάλεξε ορισμένα τα οποία πίστευε ότι «έδεναν» μεταξύ τους και μέσα στις ιδιαιτερότητες και αντιθέσεις τους στο ηχοχρώμα (περισσότερο) ενώθηκαν για να δώσουν το τελικό αποτέλεσμα που έχουμε σήμερα, δηλαδή μια πλήρη παλέτα ηχοχρωμάτων.

Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο διαμορφώθηκε και το πρόγραμμα των μαθημάτων του σχολείου. Στην αρχή η άναρθρη κραυγή, σιγά σιγά στη συνέχεια διαμορφώθηκε η ομιλία, για να καλύψει την ανάγκη για επικοινωνία. Ήρθε μετά και η κάθε τύπου γραφή –ο γραπτός λόγος–, τα κείμενα. Και στο διάβα του ανθρώπου, μέσα από την ικανοποίηση κάποιων αναγκών και τη δημιουργία άλλων έχουμε σαν πρώτη προτεραιότητα την ανάγνωση και τη γραφή για να προστεθεί αμέσως και η αριθμητική.

Πιστεύω πως τα τρία αυτά αποτελούν τα «έγχορδα» στο πρόγραμμα μαθημάτων. Στην πορεία πάνω και στην ανάγκη για πληρέστερη μόρφωση και πιο ολοκληρωμένους ανθρώπους με τη βοήθεια και συνεργασία των επιστημών της Ψυχολογίας και των Παιδαγωγικών, εξερευνήσαμε και γνωρίσαμε (μέχρι κάποιου σημείου) το μυστήριο του «ανθρώπου». Και τότε νέα ηχοχρώματα,

γνωστικού, πνευματικού, συναισθηματικού αντικειμένου, ήρθαν να προστεθούν στα βασικά που ήδη υπήρχαν. Και ακριβώς όπως στη συμφωνική ορχήστρα, που από τα δεκάδες είδη οργάνων επιλέγησαν τα πιο σημαντικά και απαραίτητα για να την απαρτίσουν, έτσι και στο σχολικό πρόγραμμα επιστρατεύθηκαν κάποια μαθήματα, τα οποία, όταν προσφερθούν σωστά, ικανοποιητικά και επί ίσοις όροις, τότε έχουμε μια θαυμάσια αρμονία, ένα τέλειο αποτέλεσμα, το παιδί, την ολοκληρωμένη οντότητά του. Και όπως στη συμφωνική ορχήστρα υπάρχει μια ισορροπία στην προβολή των διαφόρων ηχοχρωμάτων, ώστε καμιά ομάδα οργάνων να μη λειτουργεί σε βάρος της άλλης, έτσι και στην άλλη συμφωνική ορχήστρα, που λέγεται «πρόγραμμα μαθημάτων του σχολείου», ποτέ ένα μάθημα δεν πρέπει να λειτουργεί σε βάρος του άλλου, γιατί τότε αρχίζουν τα «φάλτσα».

Τα καλλιτεχνικά μαθήματα είναι το αντίβαρο στα μαθήματα γνωστικού αντικειμένου. Είναι η καρδιά, η ψυχή, το συναίσθημα, που θα αξιοποιηθούν θετικά μόνο αν φιλτραριστούν περνώντας από την καρδιά. Αν όχι, τότε θα λειτουργήσουν αρνητικά (είναι γνωστή η καλλιτεχνική κατάρτιση πολλών αξιωματικών του Χίτλερ καθώς και πολλών σημερινών εγκεφαλικών παιδιών). Μετά απ' αυτά καταλαβαίνουμε τη θέση, το ρόλο και την αξία της Μουσικής στο πρόγραμμα. Με τη διαφορά ότι δεν έχει αξία απλά να φιγουράρει στο πρόγραμμα, αλλά να έχει ουσιαστική παρουσία και προσφορά.

– Ποια η σημασία της Τέχνης στα παιδιά ειδικά και στους ανθρώπους γενικότερα;

Χρόνια τώρα το μάθημα της Μουσικής θυμίζει σκάφος σε φουρτουνιασμένη θάλασσα χωρίς σωσίβιο. Το σωσίβιο που έλειπε τόσα χρόνια είναι τα Παιδαγωγικά. Η απουσία των Παιδαγωγικών δυσκόλεψε τα πράγματα και, μπορούμε να πούμε, έφερνε αντίθετα αποτελέσματα. Αυτοσκοπός ήταν η ίδια η ύλη της Μουσικής. Με λίγα λόγια, τη Μουσική την κατέστρεψαν οι ίδιοι οι μουσικοί. Η Ψυχολογία και η Παιδαγωγική άνοιξαν νέους δρόμους και βοήθησαν εμάς τους μουσικούς να γνωρίσουμε το παιδί. Έτσι, αντί να στηριζόμαστε και να υπερτονίζουμε την ύλη που θα δώσουμε στα παιδιά, ψάχνουμε να βρούμε τι ακριβώς χρειάζεται να δώσουμε στα παιδιά ώστε να φτιάξουμε το υλικό μας με τέτοιο τρόπο – ποικιλία, επίπεδο, τρόπος προσφοράς, ευκαιρίες συμμετοχής κ.λπ. – που να έχει αποτέλεσμα. Δεν πρέπει να μας ενδιαφέρει η ύλη, τα επίπεδα, αλλά το παιδί. Το κάθε παιδί. Όλα τα παιδιά, χαρισματικά και μη. Μας ενδιαφέρει η συμμετοχή να γίνεται με χαρά και ενθουσιασμό.

Έτσι έχουμε μια επανατοποθέτηση των πραγμάτων. Η Μουσική θα πρέπει να είναι μια ώρα χαράς και δημιουργίας για τα παιδιά και όχι μάθημα με στενό γνωστικό αντικείμενο. Μια ώρα κατά την οποία να δίνουμε στα παιδιά ευκαιρίες για να χαρούν και να δημιουργήσουν. Ρυθμικός πλούτος, ζωντάνια και παιδική φαντασία είναι τα στοιχεία που θα συνθέτουν το σκηνικό. Ο σωστός δάσκαλος, ο μουσικοπαιδαγωγός, πρέπει να έχει ένα ρόλο διακριτικό, να καλλιεργεί τις προϋποθέσεις μέσα στις οποίες τα παιδιά να δημιουργούν και όχι να τους μετατρέπει σε κατασκευαστές, ζητώντας τους να φτιάξουν πράγματα που

αυτός τούς υπαγορεύει, ή που έχει ήδη προσχεδιάσει.

Πάνω απ' όλα, Μουσική είναι ο ήχος, το τραγούδι, ο ρυθμός, η φαντασία, η μουσική ακρόαση, η κίνηση-μίμηση, η δημιουργία και όχι η ψυχή, άχαρη αντιγραφή και αποστήθιση των μουσικών κανόνων από τα άψυχα βιβλία της θεωρίας της Μουσικής ή της ιστορίας και μορφολογίας. Όλα αυτά κουράζουν το παιδί. Το αφήνουν αδιάφορο. Και όταν το παιδί χάσει το ενδιαφέρον του, σταματά να χαίρεται, να ευχαριστιέται γι' αυτό που κάνει, αρχίζει να πλήττει και να αδιαφορεί.

Τα πράγματα λοιπόν άλλαξαν στο μάθημα της Μουσικής παρότι θα πρέπει ν' αλλάξουν περισσότερο. Εφόσον δε στόχος είναι η πιο ευαίσθητη πλευρά του παιδιού, ο εσωτερικός του κόσμος, θα πρέπει να προσαρμόσουμε ακόμη περισσότερο την ύλη στις ανάγκες του.

Η αποτυχία μας στην επικοινωνία με τα παιδιά θα πρέπει να μας πείσει ν' αλλάξουμε το πρόγραμμα και τις μεθόδους μας, ώστε να τα κερδίσουμε. Ένα νέο πρόγραμμα εκπαίδευσης, όμως, χρειάζονται και οι δάσκαλοι «μουσικοπαιδαγωγοί». Μείναμε πίσω και δεν προλαβαίνουμε τα πράγματα. Θα πρέπει να συμπληφθούν και σύγχρονες μέθοδοι με βάση την τεχνολογία. Αλλά και πάλι στόχος θα είναι το παιδί και όχι οι μηχανές.

Οι μουσικοπαιδαγωγοί θα πρέπει να εκπαιδευτούν, ώστε ν' αφήνουν τα παιδιά ελεύθερα στον ήχο και τον αυτοσχεδιασμό. Ο τρόπος εκπαίδευσης των καθηγητών, με το στενό ακαδημαϊκό πρόγραμμα, δεν επιτρέπει, πρώτα σ' αυτούς, την απελευθέρωση, ώστε και οι ίδιοι με τη σειρά τους να βοηθήσουν τα παιδιά σε μιαν άλλη «απελευθέρωση».

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι η «απελευθέρωση» των μαθητών δεν είναι ένα κεφάλαιο κάποιου μαθήματος, το οποίο θα διδάξουμε στα παιδιά σε μια ώρα διδασκαλίας. Δεν διδάσκεται. Είναι ο τρόπος που θα σκέφτονται. Ο τρόπος που θα αντιδρούν. Και αυτό για να κατορθωθεί θα πρέπει ν' αρχίσει από τις μικρές ηλικίες, από τα πρώτα τους χρόνια, τότε που όλα καταγράφονται «μέσα στα παιδιά» και γίνονται τρόπος ζωής. *Αγαπήστε τα παιδιά για ν' απελευθερωθούν και απελευθερώστε τα για ν' αγαπήσουν.* Τα παιδιά θα πρέπει να μάθουν να βιώνουν με την αγάπη.

Ο Πιαζέ λέει χαρακτηριστικά *«Το παιδί δρα όπως ο ενήλικας αλλά με έναν τρόπο που η δομή του ποικίλλει ανάλογα με τα στάδια της ανάπτυξης».*

Αυτή την ποικιλία στα διάφορα στάδια ανάπτυξης δεν πρέπει να τη «βιάσουμε». Στόχος μας είναι να βρούμε τρόπους, και υπάρχουν πολλοί, ώστε να βοηθήσουμε τα παιδιά να ζήσουν τα διαφορετικά αυτά στάδια, «παίρνοντας» και «δίνοντας».

Η φύση έχει προικίσει τον άνθρωπο με μια υπέρμετρη ευαισθησία στους μουσικούς ήχους. Και το πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι αυτή την ευαισθησία τη φέρουμε μέσα μας. Δηλαδή η άμεση αντίδρασή μας στους μουσικούς ήχους αρχίζει από τη βρεφική ηλικία.

Το μάθημα της Μουσικής δεν είναι μία ώρα στην οποία ο δάσκαλος θ' αποσχολήσει απλά τα παιδιά, ή θα τα βασανίσει με τους κανόνες της Μουσικής. Η αισθητική, και γενικά η αισθητική αγωγή θα πρέπει να είναι ο τελικός στόχος και προορισμός του μαθήματος. Γι' αυτό και ο συνεχής προβληματισμός μας θα πρέπει να είναι, με ποιο τρόπο θα φτά-

σουμε στο στόχο μας. Με ποιο τρόπο θα φτάσουμε στο σωστό αποτέλεσμα.

Πόσο θα άλλαζαν στ' αλήθεια τα πράγματα, αν όλοι στεκόμασταν μπροστά στα παιδιά με αγάπη και ενθουσιασμό και τους απευθύναμε την «αγωνία» του Friedrich Heinrich Jacobi: *«Να μπορούσα αυτό να σου το μεταδώσω! Να μπορούσα να ζήσω για να σου διδάξω αυτή την απέραντη ζωή!»*.

Κάθε προσπάθειά μας πέφτει στο κενό, αν δεν κρύβει μέσα της την «αγωνία» για τα παιδιά μας. Μια αγωνία ντυμένη με αγάπη.

Η αισθητική αγωγή δεν μοιάζει με τη λύση ενός προβλήματος στην οποία φτάνουμε μετά από κάποιες μαθηματικές πράξεις, έχοντας αμέσως το αποτέλεσμα που είναι και το μοναδικό. Μετά από την ακρόαση ενός μουσικού έργου, ή την εκτέλεση στο όργανο ενός μουσικού κομματιού, δεν έχουμε την αισθητική ολοκλήρωση. Δηλαδή δεν είναι αυτό

αρκετό να μας δώσει το τέλος της αισθητικής αγωγής. Είναι απλά το πετραδάκι στο οικοδόμημα της αισθητικής αγωγής. Και το οικοδόμημα χρειάζεται πολλά, πάρα πολλά πετραδάκια. Η αισθητική αγωγή είναι το αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας επαφής με την καλή Μουσική – και όχι μόνο –, που χρειάζεται προγραμματισμό, υπομονή και επιμονή, και το οποίο έχει βασική διαφορά με το αποτέλεσμα της μαθηματικής πράξης σ' ένα πρόβλημα. Το αποτέλεσμα της αισθητικής αγωγής δεν το βλέπεις. Το αισθάνεσαι. Σε γεμίζει. Το δε κτίσιμό της, επειδή γίνεται αργά αργά και κρατάει πολύ, δεν μπορείς εύκολα να το απορρίψεις, να το αντικαταστήσεις. Η αισθητική αγωγή γίνεται βίωμα. Δεν είναι κάτι ανεξάρτητο από εμάς. Είναι ο εαυτός μας, ο χαρακτήρας μας, ο τρόπος σκέψης, αντίδρασης, συμπεριφοράς. Με λίγα λόγια, είναι το Είναι μας.